

Sijajna svatba.

Napisal Franc Bregar.

Kdor popotuje po tujih krajih, lepih ali dolgočasnih, se mora tuintam ustaviti, da pogleda šumečo reko, da pogleda golo skalo, da pogleda rodno polje, kajti to je dolžan sebi in drugim. Sram bodi popotnika, ki hodi in nič ne vidi, in kako naj stopi pred tiste, ki koprné doma po njem, če je odšel gledat in se vrnil slep, če je odšel poslušat in se vrnil gluh, če je odšel nenavadnih dogodkov željan in se vrnil nem? Toda kdor je popotoval kako bogato jesen skozi Savinjsko dolino, ta se je vrnil gotovo nem domov, in če ste vi, njegovi dragi, spregovorili radi tega jezno besedo ali ga žalili z zaničljivim nasmehom, tedaj stopite brez sramu predenj in mu recite zopet dobro besedo, zakaj verjemite mi, da je nem, ker je videl preveč.

Skozi Savinjsko dolino se vije reka Savinja — kakor pas iz starega, težkega srebra (poreče morda kdo, komur je do lepih besed, jaz pa vam zastavim svoje poštenje, da mi ni do njih), ki se oklepa dekletu krog ledij in zacinglja pri vsakem koraku s srebrnim glasom in se zalesketa pri vsakem koraku v srebrni luči in ki se dekleta nanj ozira pri vsakem koraku z ničemurnim nasmehom. Tega nisem videl; pač pa sem videl, kako je Savinja blestela urnih postvri in klenov in mren, ki so se prevračale in poganjale iz vode — neumnice: iz hladne vode v razbeljeni zrak! — Kako je deček stal na bregu in sak ob njem, kako je trepetal lovske strasti, se nato plaho ozrl okrog, bliskoma vrgel suknjič s sebe in potem skočil, ne, planil v vodo, vihteč sak v desnici, se potopil tam v senci ob vrbi, kjer je voda najgloblja, kako se je zopet prikazala na površju rjava, od solnca ožgana glava z napetimi lici in premočnimi, po temenu ravno razdeljenimi lasmi, kako mu je brizgnila voda iz ust in nosnic, ko je stresel z glavo in odprl oči ter zarezgetal kakor mlad, isker konj, ki stoji s trepetajočimi nosnicami na sočnem pašniku, izteguje svoj plemeniti vrat in potem divja, divja iz mlade razposajenosti in preobila moči, rezgetaje divja in tepta sladko travo po sočnem pašniku . . . Voda je urna, riba je urnejša, a sak in roka sta najurnejša. Vrgel se je proti toku, pognal se proti jezui, kjer rib skoro ni moči šteti, in že se je zvijal in trepetal vitek klen v saku. Še en sunek, en skok, in lovec je stal na bregu, prijel ribo za škrge, jo treščil z glavo ob kamen in nato zbežal po stezi preko polja, premočene hlače pa so se mu tesno oprijemale urnih, mišičastih nog in povsod se

je poznal moker sled za njim, ko je tako letel — sivi sokol — preko polja, da speče kje na tleči žerjavici svoj plen, ali da ga morda vrže v prvo mlako, ki bo skočil čreznjo.

To sem videl. In potem sem še videl kruhoderodna polja savinjska, ki so kakor mehka dlan božja, od katere je vse dobro. Tam sejejo spomladi ali tudi jeseni žitno setev; vsako seme rodi sto sladkih zrn, ki jih mlinar zmelje, da spečejo iz njih črni kruh in beli kruh in mlečni kruh in božične potice in velikonočni kolač, trdi oves pa pozobljejo dobri konji v toplih hlevih.

Na hribih, po vsem skalovju kroginkrog, stoje smreke — črnolase, domišljave gospodične — ki jih je morda popotnik videl kak jasen zimski dan, ko je vso dolino zapadel gost sneg, njih se pa komaj prilizljivo dotaknil, se rahlo zapletel v goste lase in se potem poželjivo vsesal, prekanjenec, vanje in že ni bil več sneg, temuč je hinavec blestel mehko in nežno, da bi se ga niti z ljubečimi ustnicami ne upal dotekniti, kakor luč sama, kakor solnce. Takrat so smreke lepe. Ampak jaz sem jih videl še drugače; ko je solnce pogledalo izza gora, ne tisto solnce naših mest, ki je še zaspano in mežikavo in si skoro še mane oči in malo da ne zdeha, tako da bi mu še potrpežljiv človek najrajši kriknil: „Kaj pa strašiš navsezgodaj, če še pošteno pogledati ne moreš?“, ampak sveže solnce, umito in počesano in sijajno napravljeno kakor [ničemurna gospodična, ki stoji pred ogledalom, preden se odpelje na ples, in se sama sebi zadovoljno smehlja; ko je savinjsko solnce pogledalo izza gora, sem videl drvarje s svetlimi sekirami na ramah in sem videl rjave, porasle roke, ko so zavihali srajce, potem sem slišal silne udarce in nato je smreka z zategnjenim krikom padla na vlažni mah. Naj se joka, kdor je bogat solza, nad smreko, ampak s tem ne pomore ne sebi, ne njej in vrhutega je popolnoma prav, da je padla. Kajti malo po suši se razleže po dolini klic kot velikonočna aleluja: „Voda prihaja! Voda! Voda!“ Potem smreke uvežejo in privežejo, nato jih še zakujejo in pribijejo in slednjič še vse skupaj prevežejo, in že jadra splav proti Celju. Kaj ve tisti, kdor rije samo s plugom v zemljo, ali tisti, ki se v učenih bukvah uči, kako je na svetu vse narobe in kako bi moralo biti, kako pa vendar nikoli ne bo, a kako bi se kljub temu dalo napraviti, da bi bilo prav — kaj ve tak, kaj je to splav? Morda ga je srečal kdaj na Savi, ko

je mirno plul kakor labod; zadaj je opazil krmarja; stal je mož, ne, kip, z desnico na dolgem krmilu, zrl nepremično v daljavo, kjer se je gubila reka v večerno zarjo in v mirne večerne sence, zaspal je ali okamenel, kakor je vse zaspalo: reka, drevje ob njej, solnce in polja in nizka cerkev ob vodi; le splav polzi, polzi nečujno, dokler ne odpolzi v noč. To je morda videl popotnik, pa je odšel po cesti naprej, in splav po vodi navzdol — kdo se ga še spomni? Treba je pogledati v Savinjsko dolino tedaj, ko se pridrve kalni valovi s hribov, kakor ... jaz ne vem kaj ... Kakor moč ali podjetnost ali želja po delu ali po daljnih krajih in nenavadnih dogodkih; le to je gotovo, da se mišice nehote napenjajo, v srcu tako čudno skeli stare in mlade, nemirna noga stopica po bregu, iskreče oko meri vode globočino in moč. In naenkrat se srce ne more več premagati, delavne roke zagrabijo, žile nabreknejo, splav pljuske v vodo in že jadra na urnih valovih; trije možaki stoje na njem z drogovi, gospodarji navihanih valov, odločni poveljniki neokretnega, trmastelega splava, ki se po njihovi volji umika plitvinam in čerem. Kadar morajo preko jeza, ki je največja slast splavarja, kadar zdrkne prednji konec vodoravno preko njega in se potem naenkrat pogrezne, da voda oblije mladeniča, ki stoji spredaj, do kolen, do pasu, do prsi, se junak ne gane; tudi če bi se valovi dvignili do neba, bi se ne umaknil, ker je kakor prikovan; še kriknil bi jim in zavpil: „Dajte, dajte! Še višje! Do zvezd in črez! Bomo videli, če splav ne izplava!“ Ko so zopet na gladini (s hlač mu lije in v škornjih se mu voda pretaka), se ozre nazaj in se nasmehne tovarišu in tovariš njemu, da ne vesta zakaj, in vendar se razumeta ... Tako jadra splav do Celja, do Zidanega mosta, do Brežic, do Zagreba. Tu se spro in skoroda stepejo židovski trgovci, krščeni in nekrščeni, za savinjski les. Savinjec pa se jim smeje in jadra dalje, če je cena prenizka ali če ni sila prevelika. Splav jadra od Zagreba do Siska, do Mitrovice, do Belega grada ... nemara do Črnega morja in do morja, v katerega se Črno morje izteka. Reka se je že skoro brezbrizno razlila, splav drči mirno po mehki vodi in splavar nima veliko dela. Sempatja prime za krmilo, čudne ljudi gleda in čudne ravnine, rdečo, slano svinjino je in pije bizeljsko vino. Ko se znoči, prižge spredaj svetiljko, stoji pri krmilu na straži in vodi svoj mali otok po širokih vodah; včasih krikne splavu, ki ga zadaj dohiteva, zategnjen „hooo-hop!“, da se vzdrami ali da le sliši, kako se razlega glas po zemlji in vode gladini. Njegov tovariš leži na hrbtu, iztegnjen, roke si je sklenil pod glavo, v zvezde gleda, pesemce momlja ali leži tiho in misli, misli ... Zvezde gleda in jih šteje in ugiba, ali je na Hrva-

škem ravno toliko zvezd kot na Slovenskem. Potem se spomni doma in misli ... Ah, kaj bi neki mislil? „Saj vemo, da je mislil na svojega dekleta. Bodi pošten in odkritosrčen in nam po pravici povej njegovo zgodovino!“ No, vidite! Natanko sem vedel, da mi pridete s tem na dan. Dozdaj ste prežali pri vsaki vrstici in vsaki črki, kdaj se začne ljubavna zgodba, in to je prvič grdo in se ne spodobi, in drugič moram z žalostnim srcem izjaviti, da ste se zmotili ali urezali, kakor govore ponekod. Mladenič na splavu ni mislil na dekleta ... to se pravi ... tudi nanj včasih mislil, precej je nanj mislil, večkrat je nanj mislil, ponavadi je nanj mislil, skoro vedno je nanj mislil, zmerom, prav zmerom je nanj mislil — ampak kaj to vas briga in kaj to mene briga in kje je nam pravica, vtikati se v njegove misli? Sicer pa ni tisti mladenič vreden tolikega zanimanja in občudovanja. Na hrbtu ležati, v zvezde gledati, s puhlimi mislimi se ukvarjati zna vsakdo. — Bomo videli, če mu ne mine dobra volja ... Kajti proti polnoči je začelo pršeti, potem se je vilo, splav se je neokretno zibal semintja, plul je in ni vedel kam, in kadar se je užgal zeleni blisk, se je znašel zdaj ob bregu, zdaj sredi reke. Taka noč je strašna, ko moraš naprej po vodi in ne veš kam, ko bi hotel pristati in ne veš kje, noč pa tuli kot peklo. Kako je, mladenič? Kaj je počel tisto noč, ne vem, le to vem, da je drugo jutro, ko je posijalo solnce, sedel spredaj na splavu, z nogami do kolen v vodi, s trnkom v roki, ter pel, pel, in vedite, da ima glas kakor junec. Savinjska ne užene niti zlodej ... Tako plove splav dalje, dan za dnem, že drčijo mimo njega lahki parobrodi, semintja švigajo, ponosno se ozirajo na nerodni splav in puščajo za seboj zategnjene oblake dima, ki se vlečejo mirno nad brezbrežno vodo. Splav se bliža cilju, kjer ga kupijo trgovci, Savinjec si pa spravi stotake v žep, napije se vina, obriše si z roko usta in se obrne proti domu. Menite? Seve, ko niste videli, kako včasih tik pred kamenitim mostom švigne ladja, ki bi je nihče ne bil slutil, mimo splava, kako se vzvalovi voda, kako splav plaho vztrepeta, se nemirno lovi, kako se krmar zmede in nemirna roka ne ve, kaj bi s krmilom, dokler ne butne prednji konec z vso naglico in močjo ob zidane stolpe mostu. Tedaj se Bog usmili! Ni ga splava več, stotaki jadrajo po reki bogvekam. Savinjska splavata na breg, se ozreta po vodi, zavijeta v krčmo, zapijeta in zakvartata zadnje krone v žepu, prekoljeta tri pijane hrvaške črepinje, prideta lačna in strgana domov ter začneta zbijati nov splav. Kako je, mladec? Si takrat gledal v zvezde, ko si meril dolgo, prašno hrvaško cesto proti domu? — Jaz sem trdno prepričan, da ne, in ne verujem fistim, ki trdijo, da je

spotoma delal v Zagrebu en dan pri zidarjih in ji od zaslužka kupil rožnato ruto, niti besedice, vi pa kakor hočete.

Tam v zadnjem kotu Savinjske doline, kjer so polja najlepša in gozdovi najbogatejši, kjer se vijejo gore kroginkrog kakor okrušeno zidovje starega gradu, tako da si je celo vitka in gibčna Savinja komaj našla poti med skalami, stoji na hribu cerkev sv. Katarine. Ne, ni cerkev. To je sokol, ki je razprostrl peroti, dvignil glavo in gleda po dolini, dan in noč bedi in se ne gane. Ne, ni sokol, temuč je cerkev sv. Katarine. Da je sokol, bi odprhnil, a cerkev stoji dneve in leta in stoletja, s svojim mirnim, ljubečim pogledom motri delavca ob setvi in žetvi, kosca na travniku, bele kmečke hiše po dolini in pitano, modro govedo na sočnih pašnikih. Vse vidi, vse ve, vse blagoslavlja, vse odpušča. Obilen je večeren blagoslov, ko pošumeva nad dolino, nad reko, nad gozdovi, nad domovi, pod tihim nebom angelovo češčenje. Obilnejši je jutranji blagoslov, ko pozvoni k smrti Kristusovi, ki umira v cerkvi nad to bogato dolino in za to grešno dolino. Takrat, zjutraj, preden pozvoni, se dvigne skrben gospodar in se napoti z velikimi koraki gori k maši, tam se spusti na eno koleno, nasloni v desnico svoje plemenito, blagih skrbi razorano čelo, moli za svojo družino in še posebej za sina prvorojenca, ki bo prijel za plug, ko omahne njegova roka, za svojo hišo in za njive rednice, delu prosi blagoslova in grehom odpuščanja. In ko stopi iz cerkve, ter se ozre po dolini, ki se razgrinja pred njim bolj ljubeča kot doječa mati, se mu v prsah vzvalovi, v grlu ga stisne, da nerodno zamahne s svojo dolgo roko in se smehljaje vpraša: „Kaj mi je danes, staremu tepcu?“

* * *

Toliko torej za uvod, kakor je rekel profesor, ko je končaval razpravo. Dragi bravec! Če se ti zdi ta uvod predolg, zmigni z ramami, ampak zmerjaj me ne — na krotkost ljubeznive čitateljice se odločno zanašam — ker se je tudi meni že večkrat zdelo, da se je tebi kaj skazilo, pa ti nisem rekel žal besede. Vrhutega ti začnem sedaj takoj govoriti o svatbi sami.

* * *

Baštja se je torej dvignil, da spregovori napitnico... Ne, prosim še trenotek potrpljenja! Tisto jesen so gorice naravnost brezumno obrodile; izzele so se do zadnje kapljice in kdor je imel količkaj skušnje, je moral priznati: drugo leto ne bo nič. A kaj zato? Če drugo leto ne bomo pili, ga moramo letos tem več, kajti kdor si letos pritrjuje za drugo leto, strada dvakrat. Zato so bile vse ceste in vsi

kolovozi polni tovorov novega vina; veselje se je razlezlo po vsej dolini, vedro dobre volje je bilo beraško po ceni. Zato so Grofu pridrli na svatbo kot mravlje. Zato so vina več razlili kot popili. Že ko so se vrstili iz cerkve proti Znojevi gostilni, je vedel vsakdo na prvi mah: vesela svatba bo! Grof gre spredaj z nevesto, pa ne kot boječ mladeč, ki mu neizkušeno srce vtriplje strahu pod zeleno kamižolo, temuč bahato in mirno kot mož, ki plača, kar objubi, drži, kar reče, se trikrat na dan do sitega naje in se napije vina, kadar ga je volja. Nevesta, šibka kot bršljan, črnolasa, plahooka — Grof se bo enkrat v veselju spozabil in bo vdaril s pestjo ob mizo ter si nevesto vtaknil mesto šopka na prsi. In drugi svatje, široki Savinjci, košate Savinjke, ki stopajo za ženinom in nevesto v parih, ne, ne stopajo, temuč plešejo, kajti pred njimi gode harmonika! O harmonika, da bi te zlodej! Kadar te Savinjec sliši, tedaj poskoči, če je hrom, in zapleše, če je betežen starec.

Ko so posedli v zgornji sobi za mize, se napili sladkega vina, se široko naslonili s komolci, gromovito se nasmejali, da so se zaiskrili zdravi zobje izza moških brkov, tedaj jih je bilo treba pogledati junake. Tu je bil bogati Pavlin, ki mu je enkrat zmrznila roka na vodi in ki jo je zato vedno držal v žepu. Zraven njega stari fant Mozetič, najizkušenejši brodnik od Celja do Belega grada, ki se je delal gosposkega, vse obljubljal pod „častno besedo“ in ničesar ne izpolnil. Potem tudi blebetavi Baštja, ki je govoril neskončne napitnice, da so se vse ženske jokale. Poleg njega hudomušni Prelovšek, ki so mu fantje v mladosti izbili eno oko, a je sedaj z drugim tem več videl in ravno tisto, kar bi ljudje najrajši skrili. Ob njem največji savinjski veseljak Prislan, ki se je pa sedaj pusto držal, ker mu žena ni dovolila, da bi si pripel svatovski šopek na levo stran, ker se to „ne spodobi za starega deda“. Še dobrodušni Markež, ki je najrajši metal pipo ob tla, kadar se je napil. Obadva kozava dvojčka Kozma in Damjan, ki sta pila, kadar sta bila že dobre volje, bratovščino z drugimi in medseboj ter kupčevala s konji. Potem tudi pohlevni Robek, ki si je bil izgrizel že vse brke, a je sedaj trgal še zadnje konce; ko ga je žena sunila pod mizo, je najprej molčal, potem pa se je premislil in se razjezil ter dejal, da grize svoje brke in ne njenih. Ti svatje so bili tam in še mnogi drugi, sami gosposki kmetje savinjski...

Baštja se je torej dvignil, da spregovori napitnico. Od Adama je začel, ki ni hotel biti sam; to je premislil, preden je začel govoriti, drugo pa mu je prišlo samo od sebe, kakor polaga človeku na jezik lastna pamet in dobra volja. Slednjič je pokazal z desnico na ženina (z levico je držal kozarec) in mu je dejal:

„Ti, Grof! Vsi vemo, da si umen gospodar. Ko smo pred tremi tedni sedeli v tvoji hiši pri sedmini, smo si natihem dejali: ne bo šlo dolgo brez gospodinje, in smo že izračunali, da bomo čez leto in dan pili na tvoji svatbi. Pa si nas ukanil! Od tistega časa se ni niti luna dodobra pomladila, ampak ti si mislil in dejal sam pri sebi: Brez gospodinje se hiša podira, pa moja se ne bo. Tvoja rajna je bila dobra žena in zamerili bi ti, če bi ne bil žalosten po njej. Toda kaj bo kmetiški človek z žalostjo? Nekateri pije in pase lenobo, drugi ne jé in ne pije in se samo grize, gospodarstvo pa gre rakovo pot. Zato si prav naredil, Grof, ko si sklenil: Žalost gori ali doli, živeti so mora in gospodarstvo varovati sinu. Stari so dejali, da gospodinja hiši tri ogle podpira, in recite, če ni res tako! Ampak močna žena mora biti, če jo hoče res podpreti, to veste ve, žene! In vidiš, Grof, tistale tam, ki zraven tebe sedi in te ves čas milo gleda, je močna, čeprav je tanka kakor brezova šiba, in Bog ji daj, da bi podprla štiri ogle! Po tvoji rajni bo težko bolje gospodinjiti. Ko je že šlo proti koncu z njo, sem jo enkrat dobil pred hišo na solncu. „Kako bo, Tona,“ sem dejal, „ali pojdemo kmalu k maši?“ „Eh, kaj,“ se je nasmejala. „v nebesa pojdemo k maši.“ „Kaj ti ni težko umreti, Tona?“ sem jo vprašal. „Sama ne vem, kako mi je, kadar mislim na smrt,“ mi je rekla. „Kakor da sem bila snoči rojena in se mi je potem le sanjalo, kar sem doživela. Najprej sem pasla, potem sem bila dekle in sem se lepo nosila, potem sem se omožila... no, in zdaj je konec. Samo za Pavleta me skrbi, Baštja...“ Vidiš, nevesta, to sem ti hotel povedati. Pazi...“

Baštja ni dokončal, kajti najprej je droben glas zacvilil, potem zaihtel... ihtel na tej veseli svatbi, da se je človeku srce trgalo v prsih. Ah, kak tepec sem! Šele sedaj sem se spomnil Pavleta, ko sem naštel vse druge brezpomembne svate, ko je z jokom in solzami terjal, da ga omenim. A ni ga bilo težko prezreti. Tam zraven očeta, ženina, je sedel nem in miren med hrupno gostijo, dvanajstleten, nerazvit, tesnopršen, vrat nekoliko zvit na levo stran in glavo nenaravno stisnjeno od desne. Na nesrečen dan ga je mati rodila... Ni še odprl ust, odkar sedi tu pri bogati mizi, in oče ga je moral prisiliti, da se je dotaknil potice in se napil vina. Sedaj, ko se je blebetavi Baštja spomnil matere, mu je drobno srce prekipelo. V trenutku se je zavedel onega dne (in bil je zadnji), ko ga je mati poklicala k svoji postelji.

„Kako je, Pavle?“

Govorila je že zelo tiho in roka ji je bila na dlani pekoča in potna. V sobi je bilo vroče in nebroj muh je letalo krog materinega obraza.

„Pasel sem, mama. Ali veste, kako ime sem nadel sivkinemu teletu?“

„Kako, Pavle?“

„Miha mu pravim,“ se je nasmejaval Pavle, kajti zdelo se mu je neskončno smešno, da bi bilo teletu ime Miha.

„Ni prav, Pavle, drugače mu boš moral reči.“

Potem ga je stisnila na svoja vpala prsa, prišla ga za glavo z vročimi dlanmi in jo prislonila k svojemu obrazu. Pavletu je bilo čudno pri srcu, a ko je začutil materine solze na licih, tedaj je zaslutil, da ne bo dobro ne njej, ne njemu... Z vsilo se je oklenil tega bolnega, onemoglega telesa, in ko je začutil v materinih prsih naglo, tiho hropenje, ga je obšlo ne kakor brezmejna žalost, temveč kot onemogla, obupna jeza in zajecal je, ne, zatulil je kot brezumen. Tedaj je stopil hlapec Matija v sobo in ga hotel dvigniti s postelje, a Pavle se je vrgel po tleh in kričal, kričal... in nato zbežal iz izbe in se zaril v dehteče seno...

Tega se je spomnil Pavle, ko je napival Baštja nevesti, in je zajokal. Vsa svatba se je zmedla. Baštja je utihnil, nevesta, ki je držala Grofa za roko, se je zdrznila in roko naglo umeknila, možje so se spogledali, žene so se splašile. Grof se je nagnil k Pavletu (nerodno mu je bilo tu pred ljudmi in z otroki se sploh ni znal veliko ukvarjati) in ga je pobožal s svojo veliko roko po licu ter mu šepetal v uho, da sam ni vedel kaj. Toda Pavle mu je odrinil roko, mu umikal obraz in začel jokaje cepetati z nogami po tleh.

Bog ve, kako bi se svatba bila končala, da se ni tedaj godec spomnil pametne. Zopet ti moram reči, harmonika: da bi te zlodej! Trezen človek se upijani poleg tebe, pijan podivja, pameten znori, blazen zbesni, kadar te sliši, pleše pa vsakdo. Najprej se je dvignil navihani Prelovšek, ustavil se sredi sobe, razširil roke in dejal:

„Kar je, pa je. Katera gre?“

Potem so vstajali pari drug za drugim, harmonika se je komaj še slišala, ko so zacepetali težki škornji po tleh, plesavci so se kakor pod težo malo sklonili, pobešali in dvigali glave, dekleta in žene so si popravljale potne lase in si lovile krila, ples je zdivjal, kri se je razvnela — in sedaj naj se vdere strop nad glavami ali pod pod nogami, naj se prevrnejo polne mize, godec naj od truda pri tej priči izdihne, naj narasla Savinja odnese vse žage in ves les, Bog naj pokliče k sodbi, Savinjec bo plesal, in kdor mu stopi na pot, ga bo prevrgel in pohodil; zemljo bi dvignil zdajle iz tečajev, če bi mogel, in jo sunil v brezdanje prepade svetovja, zvezde bi pomedel z jasnega neba, ves svet naj se podere in on naj konča z njim, ampak sedaj pleše in kaj vse drugo?

Z eno besedo: bila je res sijajna svatba.

Pavle je bil utihnil in je topo zrl po sebi, Grof je važno in počasi nekaj razlagal nevesti, pari so se sukali kakor v velikem vrtincu, tisti pa, ki so sedeli pri mizi, so trkali s kozarci in se pomenkovali bogvekaj. Zunaj se je bilo že popolnoma znočilo, droben jesenski dež je začel curljati po oknih, a v svatovski sobi je bilo tem prijetneje. Vse je dehtelo po močnem, naravnem vinu, po sveži, mastni pečenki, mehki dim cigar, ki so jih kadili skoro vsi svatje, kajti pipa je bila prišla pri mlajših že precej iz navade in je le tuhtam v kakem kotu tlela z zoprnim duhom, je pronical v obleko, ovijal z vonjavo meglo obraze in poglede, se vpiljal v misli, ki so postajale sladkolene in mirnovesele.

Ko so mladi tako rajali sredi sobe in stari modrovali pri mizah, so se naenkrat vrata odprla nastožaj in dva močna fanta sta pripeljala med svate človeka, ki... zelo čudnega človeka. Na glavi je imel okroglo, dalmatinsko kapo, lasje so mu bili ponarejeni iz preje, izpod košatih obrvi mu je strmelo dvoje ostrih, sivih oči, brki in brada so mu bili obilno potreseni z moko, lica nabeljena in porbarvana, suknič se mu je tesno spenjal krog koščenih prsi, hlače so mu bile utaknjene v črevlje in na hrbtu je nosil visoko krošnjo prstene posode.

Ples je nenadoma obstal, ko se je znašel čudni tujec med svati, harmonika je vtihnula, gostje so vstali izza miz, dvignila sta se celo ženin in nevesta ter gledala radovedno in smehljaje preko glav, ki so se stiskale krog krošnjarja. Tujec je stal tam med veselimi svati in ni vedel kaj. Tedaj sta zakričala fanta, ki sta ga bila prignala:

„Kje je župan?“

Baštja se je prerinil med svati in je dejal:

„Kaj bo?“

„Tegale moža sva dobila na cesti; lonce je pokradel po vasi in zdaj pravi, da so njegovi.“

Baštja se je široko razkoračil pred krošnjarjem, ga sumljivo opazoval izpod čela, sklenil roke na hrbtu in vprašal:

„In kaj ti praviš, hm?“

Krošnjar ga je začudeno pogledal in rekel:

„Ne bodi siten, Baštja! Kaj meni mar vaši lonci. Jaz sem pošten človek in zato me pustite, da grem po svojih potih!“

„Le potrpi, prijatelj! Sedaj hoče biti pošten že vsak cigan!“

Svatje so se gromovito zasmeli. (Danes je svatba, danes se pije, danes se smeje, danes se mora smejati.)

„Odkod si doma, prijatelj, in po kakem oprasku si prišel k nam?“

Krošnjar se je ujezil in iztegnil svoje dolge roke proti Baštju:

„Ne šali se, Baštja, s poštenim človekom! Kaj si vest zapil?“

„Ah, na mojo vest ne da oštir niti poliča vina! Kaj bo z njo, ko ima še s svojo same težave?“

Gostje so hoteli popokati. Eh, naš Baštja!

Krošnjarju je bilo hudo med razposajenimi svati in začel je prositi:

„Pusti me, ti pravim, Baštja, prestar sem za norčije!“

„Tako se je izgovarjal tudi tatinski Hrvat, ko so ga peljali na vislice, pa so ga le obesili.“

Možje so pometali cigare iz ust in rok ter se začeli tolči po kolenih, ženske so se dušile od smeha, sam Baštja se je moral zadovoljno nasmehniti; obračal se je semintja med svati, stegoval roke od sebe in vpraševal. „I, kaj pa! Ne? Kaj se boste smejali? Saj je res!“

Le krošnjar ni bil zadovoljen. Krotke sive oči so mu začele bliskati izpod obrvi, potem je jezno zamahnil z roko, zamrmral: „Eh, kaj boš z norci!“ ter se obrnil proti vratom. Toda urni Baštja ga je prijel za roko, potegnil zopet v sredo in dejal:

„Saj se še nisva pobotala, prijatelj! Vidiš, tale dva fanta pravita, da si kradel po vasi, in jaz moram skrbeti, da se pri nas ne ugnezdijo potepuhi. Ali imaš kake popirje pri sebi?“

Krošnjar ni več odgovarjal, a Baštja mu je sam odpel suknič, segel v notranji žep in potegnil iz njega polo mastnega popirja, na katerega je bila nevešča, okorna roka napisala s svinčnikom sledeče besede:

Ta mož je pravi hrvaški tat
in je pokradel
mnogo velikih loncev in malih loncev
in zasluži batine.

Ko je Baštja glasno prebral te preproste, komaj smešne vrstice, so svatje utihnili in oči so se jim zaiskrile, kajti približal se je najveselejši trenotek svatbe. Beseda „batine“, precej tuja in nenavadna, je veliko obljubljala in delovala kot skrivnostno bajilo.

Krošnjar je stal kakor obsojen. Baštja se je bil razkoračil pred njim, pogledoval zdaj na popir, zdaj nanj in slednjič spregovoril začuden:

„Tako-o, prijatelj? Zdaj se poznamo! Torej —“

Nato je malo počakal z usodepolnim poveljem, se ozrl na nestrpne svate, zapovedujoče iztegnil roko proti krošnjarju, se še enkrat ozrl in počakal ter nenadoma ukazal:

„— batine!“

Kot bi trenil, je pograbilo ubogega krošnjarja deset rok, ga položilo na tla, posoda se je do zadnje razbila, črepinje so zletele po tleh, v istem trenotku je zavriskala harmonika, pari so se zasukali, razposajeno teptajoč in drobeč črepinje, smeh in krik je

odmeval iz slednjega kota . . . završalo je po sobi kot vihar . . . Eh, Savinji se znajo zabavati!

Krošnjar je obležal, kakor je bil padel. Kapa mu je odletela z glave, lasulja se mu je nagnila na levo in prikazali so se polsivi, kratki, ščetinasti lasje. Tako je ležal na črepinjah, oprt na komolec in topo gledal v ta plešoči vrtinec krog sebe. Ženske so šumele mimo s krili, ozirale se nanj in se mu smejale:

„Vstani, Matija, zdaj je konec!“

A on se ni ganil.

Tedaj se ga je usmili Baštja, ki ni toliko maral za ples, in mu je ponudil roko:

„Glej ga, Matija! Kaj boš ležal kakor Job na gnojišču?“

Matija se je oklenil Baštjeve roke in se dvignil. Toda ko je stopil na noge, mu je leva odpovedala, nagnil se je naprej, se ujel za stol in omahnil nanj ter mirno in hladnokrvno rekel:

„Nogo si mi zlomil, Baštja!“

Baštju je hipoma izginil nasmeh z obraza, ozrl se je okrog ter zavpil:

„Grofovemu Matiju ste zlomili nogo, ljudje!“

Svatje so se ozrli in zavpili drug drugemu:

„Matija si je nogo zlomil!“

Vsi so se naenkrat zbrali krog njegovega stola, vstal je celo ženin, dasi bi ne bil smel, in Baštja mu je začel odvezovati črevelj. Ko ga je sezul, se je pokazalo, da je krog gležnja noga nenavadno debela.

Tedaj se je spomnil Prislán in je rekel:

„Baštja, ti si beštja! Verjemite mi, da sta zmenjena z Matijem!“

Svatje so se zasmejali:

„Glej ga, Baštja! Da bi ga zlodej! Zmenjena sta! Še drugi črevelj naj sezuje!“

Baštja je začel drugi črevelj odvezovati in se je na tihem veselil: „Kaj, če bi druga noga bila ravno taka? Mislili bi, da sem jim res nalašč tako naredil!“

Toda druga noga je bila tanka in gibčna v zgibu; Baštja se je obrnil svatom in se ujezil:

„Kaj bova zmenjena? Saj ni, da bi se človek z nesrečo norčeval! Na, zdaj sami vidite!“

Izkazalo se je, da noga ni zlomljena, temuč samo izpahnjena in da ne bo posebnih sitnosti z njo. Toda Grofu je vendarle bilo nerodno, da se je morala ta nesreča zgoditi ravno njegovemu hlapcu in ravno na njegovi svatbi, in ni mogel, da bi ne rekel:

„Čemu ste ravno tega starega medveda izbrali za šemo, ko je ves trd in okoren kot tnaló! — Vina se napij, Matija!“

Matija je moral izpiti kozarec in potem so mu začeli nogo zvijati, sukati in vleči, da je od bolečin

stiskal zobe; toda noga se ni hotela vravnati. Več mož in fantov je poskusilo, Matija je moral izpiti mnogo kozarcev vina, a kost je štrlela iz zgiba in noga je vedno bolj otekala. Ko je pa prijel močni hrust Mozetič, da so kosti zaškripale, je Matija zakričal in sunil z zdravo nogo:

„Bodi pameten, Mozetič! Kaj nimate vesti, ljudje?“

Tedaj je smuknil med svati k njemu Pavle, ves bled in preplašen. Ko je zagledal njegov izmučeni obraz, popačen od bolečin in potu in muke, so se mu zaiskrile solze v očeh in vprašal je boječe:

„Ali te hudo boli, Matija?“

„Saj je Jezus tudi trpel, Pavle,“ je odgovoril Matija in skoro da se je nasmehnil.

Pavle ga je začudeno pogledal, se tesno privil k njemu, se ozrl po svatih in zašepetal:

„Pojdiva domov, Matija! Kaj bova tukaj? Pojdiva rajši domov!“

Ob istem času se je oglasil tudi Grof:

„Naprezi konje, Znoj, da spravimo Matija in Pavleta domov. Ali bi ti vozil, Kovačev?“

Kovačev se je ozrl na dekleta, s katerim je bil že ves večer plesal, in si je mislil: „Glej ga, šmenta!“ Rekel je pa:

„Bi že, Grof, ampak pot je grda in jaz nisem navajen Znojevih konj.“

„Kaj bi tisto!“ se je nasmejal Grof. „Saj te Reza počaka.“

„Mara Reza zame!“ se je branil Kovačev in skrivaj pogledal tja k njej. „No, pa grem, da ne boš rekel . . .“

Matija je bil tačas obul en črevelj, drugega pa je nesel v roki in se je napotil proti vratom. Pod levo pazduho ga je podpiral Kovačev, desnice pa se mu je oklepal Pavle.

„Zbogom, Matija, pa ne zameri!“ so zavpili tisti svatje, ki še niso sedeli pri mizi.

„Kaj bi zameril?“ se je ozrl Matija in milo se mu je storilo. „Ampak ni prav, kar delate! Kaj so vam bile na poti moje stare noge?“ Ko se je pa spomnil krivice, ki so mu jo bili storili, se je nena doma ujezil in začel mahati s čreveljem, ki ga je držal v roki. „In če bi se že veselili, kakor se spodobi, bi človek nič ne rekel . . . Ampak čemu razgrajate pozno v noč, ko bi se morali jokati? Čemu se sladkate Grofu, ko pijete njegovo vino, in se hlinite skupaj z njim, licemerci? . . . Ne jokaj, Pavle! . . . Glejte, zamera gor ali dol, po pravici vam bom povedal: Ti Grof in vsi drugi z njim . . .“

„Domov pojdi, Matija, in ne sitnari!“ je zavpil Grof izza mize in obraz mu je podplula krepka rdečica.

„Prav praviš, gospodar,“ je odgovoril Matija in je odšel s Pavletom in Kovačevim skozi vrata.

Matija je odšel, harmonika je zaigrala, toda svatje so obstali in obsedeli ter se skoro šepetaje menili. In šele ko je Baštja glasno izpregovoril: „Ah, pijan je!“ in ko so tudi drugi pritrdili: „Pijan je Matija!“ in se oddehnili, se je nevesta zopet nagnila h Grofu, so kozarci zopet trčili, je zopet zašumelo veselje po svatovski sobi, zašumelo in bučalo celo noč in naslednji dan in še eno noč do belega jutra, ko so se muzikantu napravili žulji na palcu in so gostje pospali po klopeh in za mizami.

* * *

Pavleta so zavili v odejo in ga položili na slamo zadaj, „da se naspí, revček,“ kakor je dejal Matija, ko je sedel na vozu, in voznik je pognal. Bila je deževna jesenska noč. Poletni dež je prijeten: izza dušeče sopare se nagrmadijo na nebu oblaki, potem začne padati v redkih, debelih kapljah, nato se vlije, da kar zašumi pod črnim nebom, in čez nekaj trenutkov posije solnce, vse sveže in skoraj še mokro, kakor bi se ravnokar bilo dvignilo iz mrzle jutranje kopeli; vse naokrog zadiši s sladkim vonjem vlažnega prahu, travnik zazeleni in gozd, cesta je izprana in dom, po jarkih pa bega obilna poletna voda... Toda jesenski dež je zopern in težak. V neštetihih drobnih kapljicah polzi z neba in se vpija v obleko in kožo in kakor da si išče poti prav do srca, kajti človeku je strašno v tem neizmernem morju dušeče mokrote, pogled mu blodi po medli, blatni pokrajini, prenasičeni od vlage, misli se mu pletejo v bolnih, neizraznih oblikah kot jesenske megle... dež pa prši... prši... do blaznosti.

Taka noč je bila takrat, ko so se odpeljali naši popotniki proti domu. Voznik se je zanesel največ na konje, malo na srečo, nase pa nič, ker ga ni človeškega očesa, ki bi prodrlo v to temo. Pot je bila dolga in se je vila zdaj ob Savinji, zdaj preko polja; konj, ti razumna žival, išči je!

Morda so svatje govorili resnico, morda hlapec Matija res ni bil popolnoma trezen. Nihče še ni do tedaj slišal od njega hude besede, in kdor bi pripovedoval, da je zmerjal svate in celo mahal z roko in črevljem, bi se mu smejali. Odkar služi pri Grofovi hiši (tega bo že trideset, morda tudi štirideset let), je miren kot jagnje, prislužil pa si je krvave žulje, kót pri peči in žlico pri skledi. Kar bi imel dobiti v denarjih, je puščal pri gospodarju „za stara leta“, in kadar je Grof delal račun z drugimi, je Matija vedno počakal, da sta bila sama, potem pa mu je rekel (staremu Grofu že in njegovemu sinu tudi) vsako leto enako: „Bog je tebi dal vest, jaz ti pa izročim svoje denarje.“ In če je gospodar dejal: „Pošten si, Matija!“, je hlapec odgovarjal: „Kaj hočem? Tako vest mi je Bog dal.“

Nocoj pa Matija ni imel miru. Že ko je sedel na vozu, je mrmral v noč, oziral se na Pavleta, mahal z roko in si tlačil klobuk na oči. Tedaj ga je zaprašal voznik:

„Kaj, Matija, da si nocoj tako vzkipeš?“

„Ti nemara misliš, da mi je kaj zato, ker so me našemili... Pa ni tisto! Naj imajo veselje, pobje, čeprav se ne spodobi zame, starca, briti norce na svatbi. In če so mi eno nogo izpahnilo — naj, saj mi je Bog dal dve! Ampak, vidiš, za Pavleta mi je. Tako je sedel tam med njimi kakor nag vrabček, ki so ga vrgli iz gnezda!“

„Saj se mu je dobro godilo — kakor nam!“ se je čudil voznik.

Toda Matija se ni dal zmotiti. Kadar je začel govoriti (in bilo je malokrat), ga ni nihče zmedel.

„Seveda mu ne bo dobro! Kolikokrat me je izpraševal: — Ali ostaneš tudi potem pri nas, ko bom jaz gospodar? — Seveda ostanem, sem ga tolažil, midva bova skupaj gospodarila, Pavle. Vse mi je razložil, kako bo uredil: travnike ob vodi, ki jih reka potaplja, bo prodal in kupil boljše pod hribom; pitano živino bo redil v hlevu; gozd bo gojil in delal splave, na pognojenih njivah bo sejal rž, pšenico in oves; hišo bo prezidal in hlev... Povem ti, da ni tako razumnega otroka v dolini. Zmerom modruje kot velik, in ko bi ne bilo tako, kakor je, bi bil gospodar, da mu ne bi bilo para daleč naokrog!“

Voznika ni Matijevo pripovedovanje prav nič zanimalo, vrhutega ga je jezilo, da mu je dež začel premakati obleko in da mora sedaj voziti po blatni, temni cesti, mesto da sedi v veseli svatovski sobi. Zato je zagodrnjal:

„Lep gospodar bi to bil! Le poglej ga, kak je! Ves zelen in krivovrat...“

Matija je vzrojil.

„In kdo je kriv, da je tak? Povej mi, kdo je kriv?“

Fant se je nasmejal.

„Jaz že ne in ti tudi ne, Matija!“

„No, vidiš, prav si povedal! Taki ste vsi. Kdo je meni izpahnil nogo? Ti ne in Baštja ne in Mozetič ne in jaz tudi ne. Sama se je. In če bi Pavle stopil pred tebe in bi te vprašal: ‚Zakaj imam jaz krivo glavo in ne ti?‘, bi se mu nasmejal, kakor si se meni, in bi mu odgovoril: ‚Kaj hočeš? Tako je.‘“

„Saj je res tako!“ je dejal voznik.

„Zato pa!“ je pritrdil Matija, dasi ni vedel, kaj je fant rekel. „In če bi Pavle stopil pred Grofa in bi ga vprašal: ‚Kdo je kriv, da jaz ne bom mogel biti gospodar, čeprav me je Bog ustvaril za gospodarja?‘, bi Grof hinavsko vzdihnil in bi odgovoril sinu: ‚Res nisi za gospodarja. Pa kdo je kriv? Tako se je naredilo!‘“

„Kako pa ti misliš, Matija?“ je vprašal voznik, sam pri sebi pa je dejal: „Glej ga modrijana! Kdo bi rekel, da se s takimi rečmi ukvarja!“

„Če strela razkolje bukev, ji ni zameriti, ker gre tako, kakor jo zanese veter; če voda odnese les ali če toča pobije pšenico — kaj hočeš? Brezumne stvari so in ne vedo, kaj delajo. Človeku pa je Bog dal pamet in vest in zato naj gleda, kaj počne!“

Fant ni vedel, kaj naj misli in kako bi odgovoril, zato je samo švrknil po konjih in rekel:

„Hm.“

„Saj sam vidiš,“ je nadaljeval Matija. „Zato pravim, da je nekdo kriv, če je Pavle . . . tak. In jaz vem, kdo je kriv.“

„Oho-o-o!“ je zakričal voznik. „Zavozila sva jo, Matija! Še v peklo bi ne našel človek poti po taki temi. Na levo bi bil moral zaviti čez polje, pa sem gnal naprej ob vodi. Tuji konji, temna pot — potem pa vozi in ne zavozil!“ je rekel, zaklel in obrnil.

„Da, zavozil je, ko je vzel rajno Tono. Ko bi jaz imel kaj besede v hiši, bi mu bil rekel: Ti, nikar! Kaj boš z njenim denarjem, če nje ne maraš? — Njega pa je bodlo in ključalo: denar, denar . . . Ampak z denarjem je tako: danes je, jutri ga ni več, miru v družini pa ne vzame ne slaba letina, ne huda ura. Toda Grof si je zabil v glavo, da mora kupiti Gaštrov gozd, in če bi ga ne bil kupil, bi bil šel in se sredi gozda obesil. Tak je, brez vesti . . . Zato pravim, kriv je, Grof je kriv.“

„Zakaj je Grof kriv?“ je vprašal voznik.

„Takrat, ko je Tona nosila Pavleta, je gospodar prodal Lahom les in je popival vsak večer, kakor bi bil ob pamet prišel. Res ne vem, kaj mu je bilo . . . kakor obseden . . . in ravno takrat. Vsak večer ga je čakala dobra večerja na mizi, pa ga ni bilo. Družina je posegla parkrat v sklado, potem pa so se izgubili kakor tatovi in kakor bi vsak komaj čakal, da se pokriža. In ni čuda! Tudi hlapec čuti in dekla, kadar ni kaj prav v hiši. Pogledaš Tono, kako sedi pri mizi in se ne dotakne žlice, vsa je blede in vpadla, le oči so še večje in polne solza — pa jej, če moreš! Tako je sedela tam med nami, revica, in nam še prigovarjala, naj zjamemo . . . Veš, nimam hude jeze, ampak tedaj bi bil šel v krčmo, pograbil gospodarja za vrat, ga privlekel v hišo in tresčil ob tla kot mačko ter mu zakričal: Vidiš, to je tvoj dom in to tvoja žena!“

Voznik je začel umevati Matija in je tiho zamrmral:

„Ni prav, če gospodar popiva, ne.“

„Tako sem zvečer ležal na peči, Tona pa sedi pri mizi in si s predpasnikom otira solze. Rekel bi ji kako dobro besedo, pa sem okornega jezika; umrl

bi lahko z njo od žalosti, a tolažiti ne znam. Še zaspal sem na topli peči, stari norec, ona pa sedi in joka . . . Kaj hočem? Stara kri je lena in podnevi sem delal . . . Ko se zbudim, pogledam po sobi — o, da bi nikoli ne bil odprl oči! Grof se je razkoračil pred gospodinjjo in zamahnil nad njo s stolom, ona pa stoji pred njim kakor malopridno deklo pred župnikom; glavo je sklonila, roke povescila in si ne upa izpregovoriti besede. Sam angel varih me je takrat zbudil, da sem zakričal gospodarju: Udari, Grof, če te ni sram! Tedaj je vrgel stol v kot, odšel in zaloputnil vrata za sabo, Tona pa je padla po tleh kot snop pšenice. In vidiš, tisto noč se je rodil Pavle . . . Kaj kolneš, fant? Res je. Tisto noč se je rodil Pavle in zdaj hodi za očetom s svojim skrivljenim vratom in potlačeno glavo kot slaba vest in mu govori: Jaz bi moral biti gospodar, pa ne bom . . .“

Pot je vodila zopet ob vodi, ki je nevidna šumela v strugi, konji so brodili po lužah, da je včasih drobno blato škropilo popotnikoma v obraz, premočena obleka se jima je hladno ovijala krog telesa, toda voznik ni tega čutil. Tisto noč se je torej rodilo to drobno telesce, ki leži sedaj pod kosmato odejo tam zadaj na vlažni slami . . . rodilo se je — ko bi se ne bilo nikoli! Moško srce je imel voznik, ki je bilo vajeno polnočnega požara, velike povodnji, nagle smrti, a sedaj ga je stisnilo v grlu in dejal je:

„Morda še zraste in se utrdi. Bog bo dal, da bo vse dobro.“

„Saj ti pravim, da je očetu vedno za petami kot slaba vest . . . in če bi bil velik in močan kot gora, bi ne dobil posestva. Veš, tista ga je popolnoma zaslepila . . . Ne da bi verjel vražam — kristjan sem — ampak ravno tako je, kakor bi mu bila naredila. Če je njegova dekla in če jo vzame — naj bo! Saj jih je že več tako naredilo in so pošteni ljudje. Ampak kakor je prej delal, to ni prav. Tri mesece je ležala Tona v sobi in ves božji dan gledala proti vratom, kdaj stopi gospodar v hišo, pa ga le ni bilo. Jaz sem se rad mudil pri njej, da ji včasih odženem muhe s postelje, ali ji podam kozarec vode, ampak ona je čakala njega. In vidiš, tisti dan, ko je umrla, mi pravi proti večeru: ‚Pojdi, Matija,‘ pravi, ‚pojdi in ga poklič. Povedati mu moram nekaj.‘ Jaz grem iz hiše in vidim, da stoji Grof z Ančko pred hlevom. Ko me zagleda, ji začne naglas pripovedovati, češ, naj slišim tudi jaz:

— Prašiče se mora dobro krmiti, ali pa nič.

Kaj pa je, Matija?

— Tona je rekla, sem dejal, da pridi malo k njej. Ima ti nekaj povedati.

— Precej pridem, je odgovoril in je ostal.

Tako sva čakala nekaj časa s Tono, pa ga ni bilo. Tona je gledala v vrata, kot bi ji imelo priti

skoizne odrešenje, jaz pa sem stopical po sobi in si nisem upal pogledati tja k postelji. Potem mi pravi ona: „Pojdi, Matija, in mu reci, da ga lepo prosim naj pride!“ Jaz grem in vidim: še vedno stoji tam in se pogovarja:

— Kakor sem rekel: dobro jih bo treba krmiti, če mislimo pozimi mastno beliti . . . Aha, si ti, Matija, pravi, precej pridem, precej — in je ostal.

Jaz grem v sobo kakor grešnik k spovedi. — Tako pride, Tona, ji pravim, zunaj ima nekaj opraviti. Sam vem, da mi ne bo verjela, ampak srce mi ne dá, da bi ji povedal po pravici. Tona gleda v vrata in na obrazu ji poznam: umrla bo, preden bo njena ura, če ga ne bo. Prsti ji drgetajo na odeji in usta ji love zraka kakor ribi, kadar jo vrže ribič na suho . . . Čakala je, a ko ga ni dočkala, mi pravi: „Pojdi, Matija, in reci, da ga za božjo voljo prosim!“ Jaz grem, gospodar pa še vedno stoji pred hlevom in pravi Ančki glasno:

— Potem bo tudi repo treba pospraviti. Jutri bi . . .

Mene pa je takrat pograbilo in zakričal sem nad njim, čeprav mi je gospodar:

— Zlodej naj vzame repo, ti pa pojdi v hišo!

Tedaj je šel brez besede, pa je ni več dobil žive, Bog se ga usmili! In vidiš, niti štirje tedni niso pretekli od tistega dne, in je že svatba pri Znoju. Kaj pa! Doma ne bo, ko še vse diši po kadilu in mrliču. Res, kakor bi mu bilo narejeno ali kakor bi mu bil Bog zakrknil srce kot Faraonu. Tudi svatje niso nič boljši; pijejo in plešejo in se hlinijo, dokler jim plačuje. Ko sta pa bila Grof in Ančka na oklicih, so sami odmajevali z glavo in me po ovinkih spraševali, kako je in kaj. Ampak to še vse nič ni; vest včasih zadremlje, zaspri pa nikoli ne. Toda zaradi Pavleta . . . vidiš zaradi njega mi je hudo. Bog mu je rekel: Gospodar boš, Grof pa pravi: Nak, drugače bo . . .“

To je povedal Matija in je za dolgo utihnil. Voz je bil prišel zopet do razpotja in zavil na pravo stran, voznik pa je sedel zatopljen v žalostne misli in je komaj vedel, da drži vajeti v rokah. In kakor je ugibal ter pretehtaval semintja, si je moral reči: Ni prav. Zato je naenkrat izpregovoril:

„Ti, Matija!“

Matija je molčal.

„Ti, Matija!“ je še enkrat zaklical in ga je sunil.

„Kaj je?“

„Jaz ne bom več Grofovega vina pil in Reza tudi ne bo plesala na njegovi svatbi. Ná vajeti in vozi sam, jaz pa grem nazaj. Ne enkrat se ne bo

več Reza obrnila pri tisti prokleti harmoniki in če jo za lase spravim domov.“

Tako je rekel in vrgel Matiju vajeti ter stopil z voza in odkorakal po blatni cesti. A komaj se je bil parkrat prestopil, je Matija ustavil in ga zaklical:

„Ti, Kovačev!“

„Kaj bo?“ se je odzval fant.

„Pridi bliže! Pošten si, to se ti pozna. Ampak ni bilo prav, da sem ti vse to pripovedoval. Živi duši še nisem črhnil besede in bi je ne bil, če bi mi ne stopilo vino v staro glavo. Rajši bi dal zadnjo kapljico svoje gnile krvi, kot da zvedo ljudje te reči.“

„Že prav, Matija. Lahko noč!“ je dejal fant in je odkorakal na eno stran, voz pa se je odpeljal na drugo.

* * *

Res je stopilo vino v staro glavo. Voz še ni bil na pol poti do doma, ko se je nenadoma ustavil. Matiju so bile ušle vajeti iz rok, opojena glava mu je omahnila na prsi in po njegovem poštemem, grdo našemljenem obrazu je obilno lil drobni jesenski dež na ta stara nagubana lica in med gubami se je nabirala razmočena moka.

Ko se je voz ustavil, se je zgenilo zadaj na slami pod kosmato odejo. Pavle se je dvignil in pogledal krog sebe. Dokler je bedec poslušal Matija, ga je obhajala le neizmerna žalost, a ko je sedaj opazil okorni voz sredi temne, blatne noči, sredi strašnega jesenskega dežja in spečega Matija, ga je pograbila brezumna, otroška jeza, jeza na očeta, ki ga je zatajil, jeza na samega sebe, ki mora sedaj ležati tu na mokri slami, ko tam v Znojevu gostilni svatujejo, jeza na Matija, zloslutnega preroka. Posegel je po vajetih, jih nategnil z vso močjo otipal bič, ga zavihtel nad konji in udaril:

„Vidiš, takole se tepe . . . takole . . . in še bolj . . . Le divjajte! Do krvi vas bom bičal . . . Vidiš, takole zna udariti Pavle . . . in še huje! In še huje . . .“

Konji so zbesneli v noč in Pavle je bičal.

Le udari, Pavle! Tebe sem gledal, Pavle, ko si skočil, življenja poln in moči, za ribo v vodo, pa sem se zmotil. To nisi bil ti! Krepkeje udari, Pavle! Tebe sem videl, mladeniča, ko si ležal na splavu in štel v mladih, sladkih mislih neštete zvezde neba, pa nisem prav videl. To nisi bil ti! Z vso močjo udari, Pavle! Nate sem mislil, ko sem gledal gospodarja, ki stoji pred cerkvijo svete Katarine in se ozira po kruhorodnih njivah, pa sem se zmotil. To nisi bil ti! Matija govori resnico in bil dal „zadnjo kapljico svoje gnile krvi“, preden se zlaže. Udari, Pavle, in naj počti oje in naj se zgrudijo konji, ti udari in ne izpusti biča!

